

**Associació
de Restauradors-
Conservadors
de Catalunya**

**Número 4
Desembre 2009**

4 Compatibilidad, discernibilidad y reversibilidad:

Reflexiones en torno al tratamiento de faltantes en pintura de caballete

12 Aplicació de bandes de reforç com a actuació de mínima intervenció

16 Muntatge del retaule gòtic de Sant Iscle i Santa Victòria, Baronia de Rialb (Lleida)

20 L'inventari de la casa-museu Areny-Plandolit (Principat d'Andorra)

28 Orán, un proyecto para la recuperación del patrimonio argelino y la creación de empleo

L'inventari de la casa-museu Areny-Plandolit

(Principat d'Andorra)

■ Mireia Garcia
Retoc Restauració
retocrestauracio@gmail.com

Foto 1. Façana de la Casa-Museu Areny-Plandolit a Ordino, Andorra.

La Casa d'Areny-Plandolit és el museu més visitat de tots els museus nacionals del Principat d'Andorra. Convertida en museu fa gairebé vint-i-dos anys, va ser declarada bé d'interès cultural en la classificació de monument segons l'annex de la Llei 9/2003 del patrimoni cultural d'Andorra. Tanmateix, bé per manca de recursos bé per manca de rigor museològic, la documentació de les col·leccions va ser un dels aspectes que van rebre menys atenció durant la creació del museu, ara fa vint anys: no es va

inventariar la selecció definitiva de peces exposades, no es van registrar els objectes de la família descartats per a ser exposats, ni tampoc es van documentar aquells elements que es van comprar o afegir a la museografia de la casa.

La documentació i inventarització d'aquestes col·leccions ha estat, doncs, la voluntat del Servei de Museus i Monuments del Govern d'Andorra en les seves darreres actuacions al museu, que des de l'any 2005 ha engegat

un pla de catalogació del fons documental de la família (llibres, pergamins, còdex, incunables i altres documents), duta a terme per una empresa de Madrid especialitzada en documentació de fons bibliogràfics antics i que ha convertit la biblioteca de la casa en una de les més importants dels Pirineus. Seguint aquest pla d'actuació, l'empresa andorrana Retoc, especialitzada en conservació, restauració i documentació de béns culturals, ha finalitzat enguany l'inventari de la resta d'objectes de la casa amb un equip format per tres tècnics i una durada de vuit mesos.

La història excepcional de la nissaga Areny-Plandolit

L'èxit del museu rau en l'extraordinària història de la família Areny-Plandolit, reflectida en tots i cadascun dels racons de la casa. La pròpia evolució i ampliació de l'edifici és paral·lela a l'ascens econòmic de la família, dedicada en els seus orígens a activitats agropecuàries i siderúrgiques a les terres i les fargues que posseïa la família Areny de Segudet (poble veí d'Ordino), i posteriorment a l'activitat comercial de diversos productes de primera necessitat, tant a nivell local com fronterer. A la prolífica activitat econòmica cal sumar-hi la gradual ampliació del seu patrimoni gràcies als enllaços matrimonials amb pubilles i hereus catalans de dots importants i títols nobiliaris com els Plandolit de Sant Pere de Torelló. Socialment doncs, el que havia estat una família rural es va anar enfortint fins a convertir-se, generació a generació, en aristòcrates reconeguts, i la casa es va anar transformant de casa pairal en casa noble.

Les habitacions i les parets de la casa-museu estan plenes d'objectes i records familiars com, per exemple, l'episodi protagonitzat pel membre més destacat d'aquesta nissaga, Don Guillem d'Areny-Plandolit, Baró de Senaller i Gramanet, i Síndic de les Valls d'Andorra (president del Parlament), que va actualitzar el sistema polític andorrà amb la Nova Reforma del 1868. La vinculació amb l'església i l'esfera política són dos aspectes determinants del caràcter de la família que coincideix amb el moment de màxim esplendor de la família, la segona meitat del segle XIX. El discurs museístic està farcit d'anècdotes gràcies als guies que transmeten als curiosos el llegat històric i cultural d'aquesta nissaga emblemàtica.

Un fons heterogeni

Un dels aspectes més particulars a nivell museològic és la heterogeneïtat del fons del museu, donada per la progressiva acumulació d'objectes per part dels diferents membres de la família d'acord a les seves aficions, professions o relacions socials. A part dels objectes d'ús quotidià, com els que es troben a la cuina o als diferents cellers de la casa, o la gran quantitat de mobiliari d'estils diferents adquirits en èpoques diverses, hi ha altres conjunts de peces molt interessants i diversos. Per citar-ne alguns, en destaca la capella privada de la primera planta on s'exposen documents religiosos, indumentària i objectes litúrgics; la sala noble, on hi ha una quinzena de retrats que perpetuen la vessant noble de la nissaga familiar; la recreació del consultori mèdic de Pau Xavier, un dels fills del baró, amb instrumental de dentista

Fotos 2 i 3. La sala de fotografia i la sala noble de la casa.

i ginecologia; el laboratori fotogràfic amb material de la primera meitat del segle XX que mostra l'afició per la fotografia d'en Ramon d'Areny-Plandolit i Gassó, heretada del seu pare Pau Xavier, o el magnífic regal que Francesc Josep I d'Àustria va fer al baró, dues vaixelles complertes de més de cent peces cada una, procedents de Limoges i Sèvres, daurades i pintades a mà amb l'escut d'armes dels Plandolit.

Aquesta diversitat d'objectes va condicionar el projecte de documentació de la casa-museu. Es va haver de comptar amb la col·laboració d'experts en matèries diverses per tal de tenir informació específica i utilitzar el llenguatge tècnic apropiat. S'ha comptat amb els coneixements d'un ceramòleg, una antiquària, un pessebrista, un armer, un fotògraf, una infermera instrumentista, historiadors, una col·leccionista de nines i fins i tot el saber d'alguna àvia. El personal tècnic que s'ha encarregat de realitzar l'inventari està format en història de l'art, en documentació i també en conservació de béns culturals, coneixements imprescindibles per poder netejar, numerar i manipular la diversitat d'objectes presents a les col·leccions, així com determinar-ne el seu estat de conservació, detectar i descriure les principals alteracions.

Funció de l'inventari

L'inventari d'una col·lecció o del fons d'un museu és un instrument bàsic per controlar i protegir legalment tots els objectes que hi formen part. Sense un inventari és difícil poder gestionar, estudiar o explotar la col·lecció, doncs es poden perdre objectes o malmetre'ls sense tenir-ne cap referència tècnica o

gràfica anterior. L'inventari no és, doncs, un catàleg on s'estudien a fons cadascun dels objectes de la col·lecció amb una funció divulgativa, sinó que es tracta del document o fitxa d'identitat de cada peça del museu.

El suport fonamental d'un inventari és la fitxa, actualment informatitzada. La varietat de museus i col·leccions poden arribar a ser tantes i tant complexes que, tot i que hi ha unes normes generals establertes principalment per l'ICOM (Consell Internacional dels Museus) existeix certa llibertat a l'hora d'escollir determinats camps de la fitxa o el sistema de numeració dels objectes, per tal d'adaptar-ho a les particularitats de cada objecte o col·lecció. Els camps de la fitxa recullen principalment informació de caràcter legal, identificatiu i tècnic, tot i que s'hi poden afegir altres referències com informes de restauració o recerca bibliogràfica.

De tot el contingut de la fitxa, la dada més bàsica i important és el del número d'inventari, que funciona com a distintiu unívoc d'identificació de cadascuna de les peces del fons, essent, per tant, únic i irrepetible. És el lligam entre l'objecte i els documents o informes que li són propis, i convé escollir un sistema el més simple possible. En aquest cas s'ha establert de forma conjunta amb l'Àrea d'Inventari i Conservació, una tipologia alfanumèrica, formada per les sigles del museu i un codi numèric que identifica la peça o conjunt de peces (per exemple, el CAP-900 és la vaixel·la de Limoges i el CAP-900-2.4, és el número d'inventari d'un dels plats de sopa de la mateixa vaixel·la).

El programari MuseumPlus

Amb l'inventari del museu Casa d'Areny-Plandolit s'utilitza per primera vegada a Andorra el programari específic per a la gerència de museus i col·leccions MuseumPlus, primer pas per a la implantació definitiva d'un sistema únic per inventariar i gestionar totes les col·leccions que formen part del patrimoni nacional. Distribuit pel proveïdor Zetcom Ag des del 1998, el programa ha estat desenvolupat segons els estàndards internacionals de documentació, i ha estat avaluat molt positivament per organismes com el Canadian Heritage Information Network. Des de l'any 2006, la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya també ha optat per aquesta implantació, adequant prèviament l'estàndard del proveïdor tant a la llengua catalana com a la compatibilitat amb el sistema documental anterior, el DAC, el qual està sent substituït. Aquesta adaptació a la llengua catalana, llengua oficial d'Andorra, i la instauració a Catalunya i arreu del món, han estat les principals raons per les quals s'ha escollit aquest programari.

El programa és una base de dades tipus Microsoft Office Access, complex però relativament fàcil de gestionar. Consta d'una sèrie de mòduls principals i dominis suplementaris que permeten gestionar també les exposicions en les què aquella peça o col·lecció es mostra (contractes de préstec, comanda de fotos, autors i participants, etc.); facturar; organitzar activitats i gestionar una fototeca. Per a la col·lecció del Museu d'Areny-Plandolit, s'ha fet servir una versió bàsica

Foto 4. Pàgina principal del formulari de fitxa d'inventari del programa MuseumPlus.

del programa, doncs és un fons estàtic, en el sentit que la col·lecció està tancada i no circula per altres exposicions siguin o no pròpies del Museu.

Metodologia

Realitzar un inventari implica molt més que posar-se davant de l'ordinador i omplir la fitxa. Hi ha moltes tasques prèvies a l'entrada de dades que requereixen seguir una metodologia clara i pautada per tal de combinar eficàcia i agilitat sense caure en la monotonia, la qual pot conduir a errades. L'execució d'aquest inventari s'ha basat en la metodologia de documentació museogràfica marcada pel CIDOC (Comitè Internacional per a la Documentació, del Consell Internacional de Museus)¹. Tanmateix, s'ha hagut d'anar adaptant a les diferents sales del museu, segons l'existència o no d'una sala annexa per poder treballar in situ, i també segons els tipus d'objectes a inventariar, doncs no és el mateix documentar la gran quantitat

Fotos 5 i 6. Procés de fotografia d'un objecte al plató muntat a una sala annexa del museu, i treball in situ dins l'habitació dels nens.

d'estris petits i mitjans que hi ha a la cuina o al menjador, que els mobles que no es poden moure del seu lloc, o una quinzena de quadres penjats a dos metres d'alçada a la Sala Noble. En qualsevol cas, i permetent alterar l'ordre per qüestions pràctiques, les passes a seguir són les següents:

- Fotografiar la disposició de tots els objectes de la sala per després tornar-los a col·locar exactament al mateix lloc.
- Establir i seleccionar la quantitat d'objectes que seran inventariats en un dia, seguint un ordre lògic dins la sala per no deixar-se'n cap. Segons el tipus d'objecte, la quantitat seleccionada serà més o menys de vint objectes.

- Neteja dels objectes. Es realitza una "neteja superficial", mecànica en sec bàsicament per aspiració. S'ha insistit especialment en l'interior dels objectes o mobles tancats. També s'ha utilitzat la paletina o plomall per a les superfícies i els objectes delicats. En objectes de vidre, ceràmica i marcs de fusta, entre altres, s'ha utilitzat productes específics de pH neutre i sense ceres aplicats

en esprai sobre un drap de pols o de cotó (mai directament sobre l'objecte). L'aigua destil·lada ha estat l'únic dissolvent utilitzat per a les tasques de neteja. Només puntualment s'ha aplicat una mixta d'acetona i alcohol en cas de trobar objectes amb taques superficials més resistents.

- Numeració i marcatge dels objectes. Per tenir identificats els objectes cal, si és possible, inscriure directament el número a l'objecte. En cas contrari s'haurà de fer servir un altre suport. El marcatge dels objectes ha de seguir, entre altres, les següents premisses:

- Estabilitat: ha de ser respectuós amb el material on s'aplica, evitant zones envernissades, zones pintades o decorades; estable en sí mateix (capa de Paraloid® / número amb tinta xinesa blanca o negra segons el color de fons / protecció amb Paraloid®) i que no sigui una zona susceptible a fregament amb el terra o amb altres objectes per evitar que s'esborri.

- Discreció i accessibilitat: el marcatge no ha d'interferir en la lectura de l'objecte però tampoc cal que estigui molt amagat, per evitar que s'hagi de manipular massa l'objecte per localitzar el número.

- Sistematització: intentar marcar els objectes sempre en el mateix lloc. Per exemple, determinats grups d'objectes com els quadres han estat marcats a la mateixa zona del bastidor, a la part inferior del costat dret del marc. A la fitxa hi ha un camp on s'indica la localització del número.

- Presa de dades de l'objecte i determinació de l'estat de

conservació per prioritats. S'ha de prendre nota de les dades més importants de l'objecte abans de fotografiar-les. D'aquesta manera, l'observació detinguda permet destacar una marca, una alteració o una signatura que haurà de ser fotografiada. A partir d'unes taules impreses, s'anoten les següents dades de l'objecte: núm. de registre; nom de l'objecte; datació; mides; materials; estat de conservació i prioritat d'intervenció; alteracions, i altres observacions (marques, etiquetes, signatures...). A partir de les alteracions i de l'estat de conservació de l'objecte se'n determina la necessitat d'intervenir-hi segons tres nivells de prioritat: l'estat de conservació, la importància de l'objecte i el lloc que ocupa a l'exposició.

- Documentació fotogràfica dels objectes. Les fotografies han de complir una doble funció: han de ser identificadores de la peça i alhora un complement de la descripció de l'objecte i del seu estat de conservació, permetent alhora una gestió còmoda i eficaç de l'inventari. Com a mínim hi ha d'haver una fotografia d'un pla general de l'objecte per tal de ser identificat a la fitxa. A la casa-museu Areny-Plandolit s'han realitzat fotografies en primer pla en aquells elements especialment significatius de l'objecte (decoracions que l'identifiquen), marques, inscripcions, interiors, i alteracions importants. A l'hora de la presa d'imatges sempre es col·loquen al costat de l'objecte dos elements imprescindibles: el número d'inventari, llegible, fet amb cartolina o amb fitxes de plàstic, que permetrà la identificació de la foto en relació al objecte fotografiat, i un escalímetre de deu centímetres

o d'un metre, segons la mida de l'objecte.

La majoria d'objectes s'han fotografiat en un plató fotogràfic amb tela de fons neutre, amb focus de fotògraf per tal de no utilitzar flash, situats a 45 graus de la peça i amb paraigues blancs per matisar les ombres. Els objectes grans, sobretot els mobles, s'han fotografiat in situ. Les fotografies han de ser de baixa resolució per una qüestió d'agilitat del programa.

- Objectes per a emmagatzemar. D'ençà que es va fer el museu, molts armaris i calaixos havien quedat plens d'objectes sense exposar, fins i tot objectes d'ús quotidià. Aquests espais s'han buidat i netejat, s'han inventariat els objectes i s'han habilitat les golfes del museu com a magatzem provisional per a ubicar-hi aquestes peces, marcades, embolicades amb paper de seda, protegides amb plàstic bombolla perforat i marcat amb retolador permanent, el sistema més segur per evitar la pèrdua del número d'inventari de l'embalatge. Segons la mida de l'objecte, s'han col·locat en caixes o prestatges identificats amb números i lletres respectivament, i amb una llista dins un portafolis amb les dades principals de les peces que s'hi troben guardades.

- Cerca d'informació i introducció de dades al formulari de la fitxa amb el programari MuseumPlus. S'introdueixen al programa informàtic les dades preses anteriorment, es fa el buidatge i identificació de les fotografies a les carpetes corresponents per a vincular-la amb la fitxa, es busca la informació que faci falta i es fa la descripció de l'objecte, de forma clara,

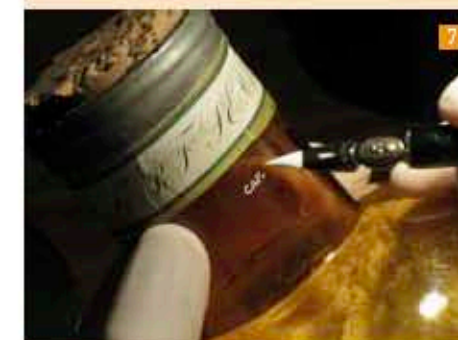

Foto 7. Marcatge del número d'inventari d'una ampolla de farmàcia.

Foto 8. Sistema d'emmagatzematge de les peces.

concisa i objectiva. L'equip disposa també de bibliografia seleccionada i variada al seu abast. Si manca informació sobre l'objecte o llenguatge específic, es fa una cerca més exhaustiva ja sigui a una biblioteca, per Internet o consultant a l'expert col·laborador. A la fitxa hi ha divuit camps obligatoris i una trentena d'optatius. Alguns camps, com per exemple el "nom de l'objecte" i la "matèria i tècnica" funcionen amb tesaurs, és a dir, llistats desplegable de termes seleccionats sistemàticament per ser utilitzats en el procés documental i facilitar així la cerca de determinades matèries.

- Col·locació dels objectes a la seva ubicació habitual un cop finalitzat tot el procés.

Utilització de l'inventari

És molt important tenir en compte que malgrat el procés d'inventarització de la col·lecció hagi finalitzat, no implica que l'inventari estigui tancat. Ans al contrari, el contingut o la informació sobre els objectes de la casa pot estar subjecte a futures investigacions que poden ampliar o modificar les seves dades. Aquestes modificacions s'han de fer constar en un registre de canvis i han de ser introduïdes per un tècnic autoritzat i amb coneixements del programa MuseumPlus.

El programa MuseumPlus està pensat perquè serveixi d'eina de treball per a gestionar el museu i les activitats que se'n deriven mitjançant l'aplicació del mòduls específics (exposicions, activitats, etc.). Altres qüestions com el manteniment del museu (neteja anual de cortines, coixins, vànoves...) o la periodicitat de certes inspeccions (aplicació de

raticides...) es poden controlar a través del mòdul de conservació preventiva. Qualsevol sortida d'un objecte, ja sigui per restauració o per exposició, s'ha de verificar al mòdul d'ubicacions, de manera que es va creant un historial dels canvis d'ubicació d'aquests objectes.

Pel que fa a l'explotació del contingut de l'inventari, en destaca la utilitat del formulari de cerca, que dóna la possibilitat de combinar fins a cinc camps de la fitxa i aplicar-hi diferents funcions de cerca ("entre X i Y" per exemple) amb filtres que permeten acotar encara més el seu resultat. Es poden crear informes en forma de llistats a partir dels registres resultants, essent molt interessant ja que permet valorar de forma global diferents aspectes de la col·lecció i, per tant, servir de base per determinar la necessitat d'endegar diferents projectes. Per exemple, es poden plantejar varies campanyes de restauració segons les prioritats establertes en l'estat de conservació; es pot cercar tot el material fotogràfic i documental que està exposat per substituir-lo progressivament per còpies, i conservar els originals a l'Arxiu Nacional juntament amb la resta del fons documental de la família.

Un altre aspecte important és la consulta de l'inventari. La funció principal d'un inventari no és la difusió del seu fons, ja que per això existeixen altres suports (catàlegs raonats, publicacions divulgatives...), sinó la seva consulta. El programa dóna l'opció d'entrar a la base de dades sense poder-la modificar. Això permet l'accés a la informació per part d'estudiants o professionals autoritzats o fins i tot pels mateixos guies del museu per tal de reforçar l'explicació d'algun

objecte en particular. D'altra banda i per raons legals, el CIDOC insisteix en que el museu ha de tenir un document que provi l'estatus dels objectes de la seva col·lecció, i per tant, ha de comptar amb una còpia impresa de cadascuna de les peces.

Unificar el sistema documental de tots els museus i col·leccions que depenen d'una mateixa institució, ja sigui pública o privada, garanteix el control, la gestió i l'explotació d'aquests béns culturals de forma segura i eficaç. ■

■ REFERENCIA:

1. Sèrie Museus Documentació: *Normes bàsiques per a documentar col·leccions* (núm. 1-10) Servei de Museus del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1984-1994. Basat en el grup de treball CIDOC Serveis de l'ICOM, amb text de HOGENBOOM, Jeanne; KUYVENHOVEN, Fransjse; MOREL-DECKERS, Yolande. Fulls informatius del Comitè Internacional per a la documentació. Consell Internacional de Museus, París. ■